

Patrijarhalna obitelj u romanu "Posljedni Stipančići"

Dobrić, Tihana

Undergraduate thesis / Završni rad

2020

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Pula / Sveučilište Jurja Dobrile u Puli**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:137:458012>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-18**

Repository / Repozitorij:

[Digital Repository Juraj Dobrila University of Pula](#)

SVEUČILIŠTE JURJA DOBRILE U PULI
ODJEL ZA HUMANISTIČKE ZNANOSTI
ODSJEK ZA KROATISTIKU

TIHANA DOBRIĆ

PATRIJARHALNA OBITELJ U ROMANU *POSLJEDNJI STIPANČIĆI*

Završni rad

Pula, 2020.

SVEUČILIŠTE JURJA DOBRILE U PULI
ODJEL ZA HUMANISTIČKE ZNANOSTI
ODSJEK ZA KROATISTIKU

TIHANA DOBRIĆ

PATRIJARHALNA OBITELJ U ROMANU *POSLJEDNJI STIPANČIĆI*

Završni rad

JMBAG: 0303056482, redoviti student

Studijski smjer: Preddiplomski studij hrvatskog jezika i književnosti

Predmet: Hrvatska književnost romantizma i realizma

Znanstveno područje: Humanističke znanosti

Znanstveno polje: Filologija

Znanstvena grana: Kroatistika

Mentor: doc. dr. sc. Dubravka Dulibić-Paljar

Pula, 2020.

SADRŽAJ

1. UVOD
2. MONOGRAFSKI PRIKAZ VJENCESLAVA NOVAKA
3. ROMAN *POSLJEDNJI STIPANČIĆI*
4. PATRIJARHAT
 - 4.1. Patrijarhalnost kao moć
 - 4.2. Povijest patrijarhata
5. PRIKAZ ČLANOVA PATRIJARHALNE OBITELJI STIPANČIĆ
 - 5.1. Ante Stipančić – prikaz oca i muža u patrijarhalnoj obitelji
 - 5.2. Valpurga Stipančić – prikaz majke i žene u patrijarhalnoj obitelji
 - 5.3. Lucija Stipančić – prikaz kćeri i sestre u patrijarhalnoj obitelji
 - 5.4. Juraj Stipančić – prikaz sina i brata u patrijarhalnoj obitelji
6. PATRIJARHALNA OBITELJ STIPANČIĆ
7. ZAKLJUČAK
8. SAŽETAK
9. LITERATURA

1. UVOD

Završni rad *Patrijarhalna obitelj u romanu Posljednji Stipančići* bavit će se patrijarhalnom obitelji Stipančić.

U uvodnome dijelu prvo krećemo od monografskog prikaza autora gdje se usredotočujemo na njegov život od ranog djetinjstva pa sve do smrti. Opisujemo njegov opus koji smo, u skladu s uvriježenim književnopovijesnim razmatranjima, podijelili u dva dijela. Zatim slijedi prikaz romana *Posljednji Stipančići* gdje navodimo glavna obilježja romana, njegovu kompoziciju, jezik i stil. Potom se usmjeravamo na samu temu rada te razmatramo pojam patrijarhat donoseći kratak pregled osnovnih oblika patrijarhalnog društva. Nadalje, detaljnije iznosimo probleme patrijarhalnog društva koje zamjećujemo u romanu te kojima se posvećujemo u njegovoj analizi. Analizu temeljimo na promatranju odnosa među likovima te postupcima kojima se oblikuju njihovi karakteri, a čemu prilazimo u teorijskom smislu vođeni feminističko-teorijskim i analitičkim osvrtima na patrijarhalne društvene odnose. Poblize opisujemo glavne likove romana – članove obitelji Stipančić – koju u skladu s prethodnim vidimo kao „kolektivnu žrtvu“ patrijarhalnog modela društva te također smatramo da roman daje uporište za prosudbu da se tako oblikovani društveni odnosi u njemu kritički razlažu i vrednuju.

U zaključku sažeto prikazujemo sve navedeno pokušavajući otkriti glavne razloge koji su obitelj Stipančić doveli do propasti, a koja se u skladu s realističnom intencijom romana tumači kao propast čitavoga jednoga društvenoga sloja.

2. MONOGRAFSKI PRIKAZ VJENCESLAVA NOVAKA

Vjenceslav Novak hrvatski je književnik, glazbeni pisac, pedagog, teoretičar i skladatelj rođen u Senju 11. rujna 1859. godine, a umro je u Zagrebu 20. rujna 1905. godine od tuberkuloze.¹ Novak je u Senju završio osnovnu školu i prva dva razreda gimnazije, a treći i četvrti razred gimnazije završava u Gospiću. Nakon završene gimnazije Novak se seli u Zagreb gdje pohađa učiteljsku školu. Tamo provodi dvije godine, a nakon toga odlazi na Praški konzervatorij (1884.-1887.). Dok je studirao na praškom konzervatoriju, radio je kao učitelj u Senju, a zatim kao profesor glazbe u Muškoj učiteljskoj školi u Zagrebu. Njegov otac bio je podrijetlom Čeh, a majka podrijetlom iz Bavorske. Iako ga je otac cijeli život usmjeravao prema trgovini, Vjenceslav se tome vješto odupirao. Novak je imao sedmero djece, te je već tada bio pogođen teškom bolešću, no uvijek je naporno radio kako bi mogao prehraniti obitelj.²

Novakovo prvo objavljeno djelo je pjesma *Lavoslavu Vukeliću u Viencu* 1874. godine, a kasnije piše samo prozne tekstove.³ 1881. godine izlazi njegova prva tiskana novela *Maca* koja je još uvijek pripadala književnom razdoblju romantizma. Sve ostale novele, poput antologijske *Lutrijašice*, uređene su po realističnim načelima s građom iz podgorske i senjske svakidašnjice. U nekim novelama kao što su *U glib* i *Iz velegradskog podzemlja* prevladava socijalna analiza teškoga života potlačenih društvenih slojeva. Novak je problem neimaštine obradio objektivno, naturalistički. Njegov prvi roman *Pavao Šegota* (1888.) govori o stradavanju glavnoga junaka koji je žrtva kobne žene. Tematika njegova rodnoga Senja i Podgorja ulazi u prvo razdoblje stvaralaštva, a sve to ujedinjeno je u knjizi *Podgorske pripovijesti*. Miroslav Šicel tu fazu Novakova stvaralaštva ocjenjuje sljedećim:

Slaba [je] strana te proze u tome što pisac težeći za sveobuhvatnim prikazom života svih društvenih slojeva, ne ostvaruje tu temu na dovoljno zanimljivoj i živoj fabularnoj osnovi. U nastojanju da se predstavi kao objektivni tumač i prikazatelj

¹ *Hrvatska enciklopedija*, Leksikografski zavod Miroslav Krleža;
<https://www.enciklopedija.hr/natuknica.sapx?id=4424> (Zadnja posjeta 30.8.2020.)

² „Iako je bolovao od tuberkuloze danju je radio u državnoj službi, a noći je provodio pišući. Smrt ga je zatekla jedne noći kad je pripremao rukopis za tisak.“ (*Hrvatska enciklopedija*)

³ <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.sapx?id=4424>

društvenih zbivanja u svoje pripovijedanje ne unosi dovoljno osobne emocionalnosti, ostajući više-manje, na razini narativnog izvjestitelja.“⁴

Isto takvo mišljenje izriče i Nemeć dok istiće:

Novakov odnos prema građi gotovo [je] sasvim objektivistički te se on od svojih suvremenika najviše približio realističkom idealu nepristranog pripovijedanja i opisivanja te gotovo neutralnog prosuđivanja odnosa, zbivanja i likova.⁵

Sličnu tematiku Novak je obradio i u romanima *Tito Dorčić* i *Dva svijeta*. Neki od najznačajnijih romana, koji ulaze u njegovo prvo razdoblje stvaralaštva, jesu *Pod Nehajem* (1892.), *Podgorica* (1894.), *Posljednji Stipančići* (1899.), dok se roman *Zapreke* (1905.) pomalo razlikuje jer ondje otvara problematiku svećenikova ljubavnoga života. Prema Nemeću, Novak je taj koji u svojim djelima „nastoji u potpunosti prigušiti emocije, temperament i ideološki angažman, čak i nauštrb umjetničkog efekta.“⁶ Većina Novakovih djela prikazuje život hrvatskog društva te kritika primjećuje kako je Novak „prvi autor u hrvatskoj književnosti koji se je upustio u razmatranje socijalne problematike hrvatskog društva svojeg vremena.“⁷ O njegovim djelima govori i Dragomir Babić:

Novak je izbliza sagledavao podgorske ljudske sudbine, otkrivajući tragiku izazvanu socijalnom nepravdom. Bio je impresioniran socijalnim nesrećama podgorskih ljudi. On uvijek prikazuje svijet Senja i Podgorja. Taj svijet najbolje poznaje i rijetko kad se udaljava od njega. Čak kada slika Zagreb i zagrebačku sredinu, Novak je opet sa svojim zemljacima. Piše o sudbini đaka, studenata u dodiru sa stranim svijetom, strancima, kojima je cilj da odnarde inteligenciju. Jedini put da čovjek osigura egzistenciju u takvim uvjetima je put izdaje rođene majke, naroda i zemlje, ali i sebe samoga.⁸

Nadalje, Novakova su djela puna suosjećanja, milosti i humanosti što govori o njemu kao čovjeku koji je imao veliku empatiju prema drugim ljudima i njihovim nevoljama. U

⁴ Šicel, M. (2005.) *Povijest hrvatske književnosti 19. stoljeća*, Knjiga 3, naklada Ljevak; str. 204

⁵ Nemeć, K. (1995.) *Povijest hrvatskog romana od početaka do kraja 19. stoljeća*, Zagreb: Znanje; str. 226

⁶ Nemeć: str. 227

⁷ Šicel: str. 205

⁸ Babić, D. (1983./84.) „*Podgorska dimenzija Vjenceslava Novaka*“// Senjski zbornik 10711; str. 240

svojim djelima spomenuo je gotovo sve društvene slojeve vremena u kojem je živio.⁹ S druge strane *Posljednji Stipančići* razlikuju se od ostalih njegovih romana te prema Šicelu roman pripada drugoj fazi Novakova stvaralaštva. Naime, u *Posljednjim Stipančićima* Novak opisuje privatni život obitelji Stipančić, gdje naglasak stavlja na muško-ženske odnose. *Posljednji Stipančići* smatraju se najboljim romanom hrvatskog realizma, dok mu je tema propast jedne senjske patricijske obitelji. Roman je prožet realističkim prikazima likova i prostora koji su popraćeni društveno-političkom situacijom u Senju i Austro-Ugarskoj Monarhiji polovicom 19. stoljeća. Također, u romanu opisuje Senjane kao velike domoljube koji su uvijek branili svoju domovinu, a nosila ih je neopisiva želja za pobjedom. Sve su te teme tipične za književnost hrvatskoga realizma iako je književna povijest sudila i da je Novak „za hrvatsku književnu historiografiju značajan kao dosljedan realist, ali i autor romana pisanoga u modernističkom stilu.“¹⁰ Mnogi književni kritičari zamjerali su Novaku „da piše više srcem nego umom, prebacivali su mu nedorečenost, patetično opisivanje emotivnog života, izraze slabosti.“¹¹ Nemeč tvrdi da su neki kritičari Novaka proglasili piscem trivijalnih feljtonskih romana. Smatrali su da pripovijeda „po ukusu srednjeg i malog čovjeka, ugađa i laska malom svijetu pogađajući njihove vlastite nazore o životu.“¹² Za Novaka se i danas kaže da je jedan od najpoznatijih pisaca hrvatskog realizma pa ga još nazivamo i hrvatskim Balzacom.

⁹ *Hrvatska enciklopedija*, dostupno na: <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=44224>

¹⁰ Šicel: str. 206

¹¹ Nemeč: str. 226

¹² Nemeč: str. 226

3. ROMAN *POSljednji STIPANČIĆI*

Roman *Posljednji Stipančići* objavljen je 1899. godine. Mnogi kritičari smatraju da se radi o najboljem i najkvalitetnijem Novakovom romanu. Tako Nemeč navodi kako je riječ o romanu „snažnog identifikacijskog naboja i emocionalnog intenziteta u kojemu je Novak vješto i uvjerljivo povezoao sociološke činjenice s pojedinačnim ljudskim sudbinama.“¹³ O *Posljednjim Stipančićima* srodno govori i Miroslav Šicel:

Roman u kojem nema ničeg nepotrebnog: ni ispraznog sentimentaliziranja, ni nemogućih fikcionalnih obrata, ni podilaženja čitatelju jeftinim pseudoromantičnim efektima ili trivijalnim zapletima. Sve je gruba stvarnost, faktografija, ali unatoč svakodnevnoj običnosti događanja, sve je isprepletano diskretnom autorovom emocionalnošću u pristupu pojedinim likovima, što cjelokupnoj radnji daje živost i omogućuje umjetničku transformaciju te „običnosti života“ u jednu novu, višu literarnu stvarnost.¹⁴

Radnja romana smještena je, dakle, u prvo desetljeće 19. stoljeća i opisuje propadanje plemićke obitelji Stipančić te svih pojedinosti društvenog i političkog života. Isto tako prati se prodor ilirskih ideja u Senj te nastojanje Ante Stipančića da stekne ugledan položaj u ondašnjim visokim političkim krugovima kako bi njegov sin Juraj nakon završetka školovanja lakše napredovao. Novak je taj roman zamislio kao vjeran opis svih zbivanja na političkoj sceni Hrvatske. U romanu se mogu prepoznati i karakteristične ideje Hrvatskoga narodna preporoda koje su aktualne i kroz čitavo 19. stoljeće. Naime, kako navodi Babić, „ondašnjem se društvu počeo nametati govor, kultura i način života sve do buđenja nacionalne svijesti i potrebe za zaboravljenim jezikom.“¹⁵ Osim navedenog, Novak ovim romanom „iznosi kritiku plemstva i patricija koji propadaju zbog nesnalaženja u novim društvenim prilikama i zbog nedosljednosti u političkim stavovima.“¹⁶

¹³ Nemeč: str. 226

¹⁴ Šicel: str. 206

¹⁵ Babić: str. 241

¹⁶ Šicel: str. 207

Na čelu obitelji Stipančić nalazi se Ante Stipančić. Radi se o liku koji se obično tumači kao propao čovjek. Simbol je hladnoće i egoizma. Na početku romana upoznajemo ga kao dominantnog člana obitelji koji zapostavlja ženu i kćer, a kasnije polako propada kako staleški i politički, tako i moralno. Supruga koju zapostavlja i zapravo tiranizira zove se Valpurga, a kćer mu je Lucija. Obitelj još čini sin Juraj kojeg otac neizmjereno voli i u kojeg ulaže mnogo truda i novčanih sredstava. Roman se sastoji od šesnaest poglavlja u kojima nas Novak upoznaje s poviješću obitelji Stipančić. Prva dva i zadnja dva poglavlja predstavljaju zaokruženu sredinu jer se odnose na sadašnjost i donose sudbinu ženskih likova u romanu. Novak je oblikovao ženske likove na taj način da su ga mnogi kritičari proglasili „autorom najkompleksnijih i najpromišljenije konstruiranih ženskih likova u hrvatskoj književnosti uopće.“¹⁷ Na početku romana pisac upoznaje čitatelje s poviješću i društvenim statusom obitelji Stipančić. Opisano je svo bogatstvo, sjaj i raskoš prilikom krštenja mladog nasljednika Jurja u kojeg su položene sve očeve nade za budućnost. Nadalje, muški članovi obitelji simboli su narcisoidnosti i negativnosti, dok su Valpurga i Lucija čiste suprotnosti. Kako primjećuje Nemeč, to su likovi koji „zrače prisnim odnosom, povjerenjem, vjerom i tradicijom obitelji koju samo one poštuju.“¹⁸ Roman vrvi retrospekcijama koje prikazuju sve okolnosti koje su dovele do obiteljske propasti. Roman se može odrediti kao društveni, obiteljski, politički i regionalni roman te roman lika. Pripovjedačke forme koje se provlače kroz djelo jesu monolog, dijalog, pripovijedanje, retrospekcije te epistolarne forme, odnosno prikazi iz memoara i pisama. „Roman govori o odnosu između supružnika, odnosu oca prema djeci koji je sve samo ne roditeljski te odnosu sina Jurja prema majci i sestri.“¹⁹

¹⁷ <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.sapx?id=44224>

¹⁸ Nemeč: str. 228

¹⁹ <https://www.lektire.hr/posljednji-stipancici/> (Zadnja posjeta 30.8.2020.)

4. PATRIJARHAT

Patrijarhat se definira na različite načine. *Hrvatska enciklopedija* pojam definira ovako:

[Patrijarhat je] svaki oblik organizacije koju obilježava institucionalizirana dominacija muškaraca izražena kroz društvenu praksu i odgovarajuće društvene ideologije, odnosno sustav u kojem muškarci imaju primarnu kontrolu nad društvenim, političko-ekonomskim i kulturnim institucijama.²⁰

Jedna od teorija nastanka patrijarhata ukazuje na narode koji su naseljavali područje Europe i koji su se zbog društvenih prilika vjerojatno razvijali u pravcu patrijarhata. U sociologiji i antropologiji, patrijarhat se neko vrijeme koristio kao „specifičan pojam za društveni sistem u kojem otac ili stariji muškarac ima apsolutnu vlast nad obitelji, a jedan ili više muškaraca imaju vlast i moć nad čitavom zajednicom.“²¹ Danas, ni matrijarhat ni patrijarhat nisu kulturne odrednice, tj. one ne predstavljaju stadije razvoja svih društava koja su postojala u povijesti civilizacije. Politologija i pravo definiraju patrijarhat kao „ugovor koji u sebi sadrži mehanizam koji je ostatak starog svijeta očinskog prava, koje je prethodilo novom građanskom svijetu utemeljenom na ugovoru.“²² Patrijarhalni sustav podrazumijeva da ljudi već svojim rođenjem zadobivaju određeni društveni položaj i to na temelju značajki kao što su spol, boja kože, kasnije dob i dr.

²⁰ *Hrvatska enciklopedija*; dostupno na: <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=47023>

²¹ <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=47023>

²² <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=47023>

4.1. Patrijarhat kao moć

Osim navedenih definicija patrijarhata koje taj pojam zahvaćaju u širokome opsegu, nešto uže određenje pojma iz specifičnog kuta donosi psihoterapeut John Bradshaw u svom djelu *Creating Love*. On kazuje kako „rječnici definiraju 'patrijarhat' kao socijalnu organizaciju obilježenu dominacijom oca u obitelji, i u obiteljskim i religijskim funkcijama.“²³ On dalje tvrdi da patrijarhalna načela i danas upravljaju mnogim sustavima od kojih su, kako Bradshaw tvrdi, najznačajniji školstvo, obitelj i religija. Prilikom opisivanja štetnih posljedica patrijarhalnog sistema, Bradshaw navodi da je „slijepa poslušnost“ temelj od koje patrijarhat polazi, dok u takvome sustavu ne postoje nikakve emocije osim straha. To uništava osobnu snagu volje, a mišljenje koje odstupa od načina razmišljanja autoriteta, biva ugušeno.

U patrijarhalnom sistemu ključnu ulogu ima, dakle, muškarac. Ako želimo još preciznije objasniti patrijarhalni sistem, možemo reći da u patrijarhalnom sistemu moć imaju isključivo muškarci i to bijelci, zapadnjaci i kršćani. Muškarca se u takvom sistemu mora slušati jer sve ono što nije po njegovom nalogu to odstupa od norme i treba biti isključeno i omalovažavano. Prema svetim knjigama prva osoba na svijetu bio je muškarac Adam. Žena Eva nastala je od njegova rebra. Time se potkrjepljuje činjenica da je od davnina, tj. od samih početaka muškarac bio taj koji je imao određenu ulogu i misiju u društvu, dok su žene uvijek bile negdje sa strane, gotovo nevidljive. Michael Foucault je, navodi Galić, francuski filozof koji se najviše bavio patrijarhalnim sistemom kao sistemom moći. Foucault ovaj sistem uspoređuje sa zatvorom, a društvo koje je živjelo u takvim uvjetima naziva 'disciplinirano društvo'. Također, on smatra da u takvome društvu jedini koji drži sve institucije u svojim rukama je muškarac: „od zdravstva, školstva, vojske, nauke do industrije, dok je temelj njegova održavanja obitelj na čijem je čelu otac, a majka/žena je podređena.“²⁴ Branka Galić u svome tekstu *Moć i rod* govori da je rodna politika u suvremenom društvu „politika odnosa moći gdje jedna grupa kontrolira drugu“²⁵ Njezin tekst govori o različitim dimenzijama uz pomoć kojih muškarac kontrolira druge žene ili čak i mlađe muškarce. Dimenzije koje ona navodi jesu: ideološke i biološke, sociološke, ekonomske i obrazovne,

²³ Bradshaw, J. (1994.) *Creating Love: The Next Great Stage of Growth*, Paperback; January 1

²⁴ Prema Galić: „To podrazumijeva da sistem svojom kontrolom održava odnose pojedinca i vlasti “; str. 230; zadnja posjeta 30.8.2020.

²⁵ Branka Galić (2002.): „*Moć i rod*“; zadnja posjeta 30.8.2020; Dostupno na <https://hrcak.srce.hr/725905>

dimenzije sile i nasilja, antropološke te psihološke. Prema tim dimenzijama žena je ta koja je uvijek u opoziciji naspram muškarca: emocija naspram inteligencije, pasivnost naspram agresije, poslušnost naspram snage. Patrijarhat se može podijeliti na dvije vrste, ističe dalje Branka Galić. Postoji stari patrijarhat i moderni patrijarhat. Stari patrijarhat priželjkuje da potomstvo bude muško, sinu se ostavlja imovina, a kćerke imaju pravo samo na miraz. U starom patrijarhatu žena je ta koja ima ulogu samo da produži vrstu, a važne odluke je uvijek donosio muškarac. Žene u takvom starom sistemu nisu smatrane osobama te zbog toga nisu imale mogućnost zarade. U bračnoj zajednici nemaju slobodu biranja partnera za kojeg će se udati te nemaju pravo na razvod, za razliku od žena u modernom patrijarhatu. U modernom patrijarhatu žene su dobile pravo glasa, data su im građanska prava, imaju financijsku samostalnost i mogućnost obrazovanja. Od žena se u modernom patrijarhatu više očekuje. One sada zarađuju u vanjskome svijetu, ali isto tako od njih se očekuje da budu i majke i domaćice. Tu govorimo o neravnopravnosti jer one rade dva ili više poslova, a plaćene su samo za jedan. Branka Galić govori o patrijarhatu kao sistemu koji je zasnovan na ideologiji nasilja, zastrašivanja i odstranjivanja. Ona silovanje vidi kao čin osвете koju jedan muškarac čini drugome. Nadalje, ona smatra da „patrijarhalno mišljenje oblikuje vrijednost naše kulture.“²⁶ Takav sistem zagovara socijalizaciju i kod žena i kod muškaraca. Često nas obitelj, u kojoj smo odrasli, uči o patrijarhalnim stavovima. Patrijarhalni sistem je tako jedna zatvorena ideologija sklona nasilnom postavljanju reda i pravila u kojoj dominira samo jedna vrsta koja preko drugoga spoznaje sebe, a to drugo je uvijek podređeno prvoj vrsti.

4.2. Povijest patrijarhata

Šicel ističe kako je „povijest patrijarhata istovremeno povijest rata protiv pobunjenog tijela i otpornog duha.“²⁷ Iskorištavanje žena i opstanak patrijarhata može se pratiti stoljećima unatrag. Razna društva i generacije prenose patrijarhalni sistem koji mijenja svoj karakter ovisno o vremenu i mjestu u povijesti. U današnje vrijeme žene su suočene s drugačijim sistemima nego prije petsto godina. Današnje vrijeme

²⁶ Galić: str. 226

²⁷ Šicel: str. 208

možemo nazvati modernim patrijarhatom, čijom se podjelom bavila Branka Galić i što je već spomenuto u ovome radu. Kada govorimo o povijest patrijarhata, Feldman u svome djelu *Sudbina Evinih kćeri: ženska povijest patrijarhata* naglašava kako je:

Razvoj starog patrijarhata podrazumijevalo [je] brisanje ključnih ženskih figura i božanstava u mitologijama, zatim i obezvrjeđivanje 'ženstvenosti', prirodnog i tjelesnog, uglavnom u zapadnoj, filozofiji, a onda i lov na vještice u Europi koji je započeo u kasnom srednjem vijeku.²⁸

Diskriminacija žena, dakle, potječe još od davnina o čemu nam govori činjenica Aristotelova svijeta koji je obilježen potpunim suprotnostima unutar kojih jedna strana vlada nad drugom: Duša vlada nad tijelom, Um nad osjećajima, Muško nad ženskim. Takva se hijerarhija kasnije pojavljuje i kod Tome Akvinskog te sv. Pavla i sv. Augustina. Oni nastavljaju tradiciju koja omalovažava grešno žensko tijelo, a Evu i sve ostale žene, krive za pad Čovjeka, Istočni grijeh i slično. Dona Wilshire u svojem članku *Uporaba mita, slike i ženskog tijela u novom sagledavanju znanja* također govori o moći patrijarhata preko Aristotela koji je napisao da je:

Umno [je] znanje najviše ljudsko dostignuće, stoga su muškarci superiorni i 'božanski', odnosno za muškarce se smatra da su oni aktivniji i sposobniji za uspjeh u mentalnom području. Aristotel žene opisuje kao „čudovišta koja odstupaju od ljudskog tipa.²⁹

Nadalje, žene naziva „osakaćenim muškarcima, osjećajnim, pasivnim zarobljenicama svojih tjelesnih funkcija i stoga nižom vrstom, nalik životinjama nego muškarcima.“³⁰ Također, autorica u svojem članku daje definiciju muškosti i ženskosti. Maskulinitet, tj. muškost podrazumijeva posjedovanje kvaliteta ili karakteristika koje se tradicionalno povezuju s muškarcima – muškarci ne plaču, gledaju na svijet nepristrano, svjetovno i linearno, muškarci su fizički jači i izdržljiviji, ne ovise o drugima, smatramo ih pojedincima. Femitet, tj. ženskost podrazumijeva posjedovanje kvaliteta ili karakteristika koje se tradicionalno povezuju sa ženama: žene su nježnije i osjetljivije,

²⁸ Feldman, S. (2012.) *Sudbina Evinih kćeri: ženska povijest patrijarhata*, Zagreb: ArtTresor naklada; str. 52

²⁹ Wilshire, D. (1999.) *Uporaba mita, slike i ženskog tijela u novom sagledavanju znanja*; Treća; časopis Centra za ženske studije; br.2/vol.1; str. 85

³⁰ Wilshire: str. 85

osjećajnije su i lakše pokazuju emocije, dobro slušaju, privržene su i u potpunosti posvećene svome muškarcu i obitelji, prisutnost evolucije kod žena nasuprot muškoj stalnosti i čvrstim oblicima, brižni odnosi kod žena nasuprot pravde i prava kod muškaraca.

Dakako, i jedna i druga podjela podrazumijeva da se radi o društvenim konstruktima, a ne prirodnim svojstvima žena, odnosno, muškaraca. U tom smislu govori i Feldman dok dajući prikaz patrijarhalnih oblika društava, ističe: „U povijesnoj analizi patrijarhata, hegemonijsko-muška povijesna pripovijest prikazuje žene kao pasivne i one koje se ne suprotstavljaju.“³¹ Početak se takvoga načina razmišljanja, ako se gleda kroz mitološku perspektivu, može vezati uz omalovažavanje statusa boginja u mitovima. Danas, prilikom učenja o boginjama u mitologijama, dolazimo do kontradiktornih tradicija. Indijske boginje koje slove kao moćne i snažne boginje, istodobno su opisane kao podmukle i gotovo demonske. Dobar primjer toga su indijske boginje Durga i Kali koje su opisane kao neovisne i jake figure. „Boginja Durga simbolizira život i smrt, ljubaznost i kaznu u isto vrijeme. Slično tome, Kali, za koju se smatra da je rođena iz čela i bijesa Durge, boginja je stvaranja i obnove, ali i smrti i uništavanja.“³² Kali i Durga simboli su seksualnosti i iskonske ženske energije. Njihova je glavna uloga da predstavljaju tamnu i destruktivnu stranu iskonske ženske energije. Feldman ih opisuje kao simbole „koji su u nekim slučajevima prikazani kako se glasno smiju te razulareno i demonski plešu.“³³ Nadalje, uz Kalu i Durgu, Feldman spominje i boginju Situ koja je simbol blaženstva, vjernosti, plodnosti i hrabrosti. Uz Kali i Durgu, sumerska boginja Lilit, također je primjer opisa snažne ženske boginje koja ide ruku pod ruku s demonizacijom. Lilit je opisana kao prva žena u židovskoj mitologiji koja se odupire podređenosti i predstavlja neovisnost i seksualnu slobodu. Kasniji opisi prikazuju je kao zavodnicu, koja ne preza ni pred čime, poganku i strašnog demona.

Ovaj obrazac demonizacije ženske samoodređenosti, snage i slobodne seksualnosti preživio je stoljećima, do srednjeg vijeka u Europi, kada se

³¹ Feldman: str. 62

³² Feldman: str. 125

³³ Feldman: str. 126

dogodila jedna od najkrvavijih i najokrutnijih patrijarhalnih kampanja u povijesti.³⁴

Kasnije, prakticanje magije nije bilo usklađeno s razvitkom kapitalističkog poretka i rada te se zbog toga oni oštro protive vraćanju. Ipak je to bio sustav koji je odlično kalkulirao narodom, logično prognozirao, zaključivao i disciplinirao sve one koji bi se protivili takvom sustavu. Vračanje se tada smatralo „nezakonskim, nepredvidivim, kaotičnim i zlim.“³⁵ Feldman navodi da se „kao rezultat demonizacije buntovnih žena, razvila seksistička kampanja lova na vještice, što je često zaboravljeno u analizama povijesti kapitalizma.“³⁶ Također, „buntovne žene koje se nisu podređivale društvenim normama bile su označene kao vještice od strane vlastite rodbine i susjeda.“³⁷ Neki od dokaza da je žena vještica bili su promiskuitet, nelegitimna djeca, jaka povezanost među ženama, mudrost i znanje o prirodi. Posjedovanje mačaka bio je glavni dokaz da je žena vještica. Nadalje, prostitucija, preljub, život bez muškaraca ili loša reputacija u društvu. Vješticom se smatrala svaka žena koja nije bila podložna, koja je proturječila muškarcu, branila se ili psovala. „Vještice su“, smatra Feldman, „na neki način bile simbol otpora protiv patrijarhalnog poretka.“ „Njihov otpor bio je kažnjen degradacijom i posramljivanjem.“³⁸ Vještice su bile žene koje nikako nisu odgovarale patrijarhalnom sistemu. Upravo su iz tog razloga bile spaljivane na lomači. Njihovo pogublivanje, imenovanje i posramljivanje bio je javan čin. „Cilj kažnjavanja i mučenja vještica bio je demoniziranje i ponižavanje žena.“³⁹ Priroda, čarolija, vještice i žene, koji su do tada bili važni dijelovi života - bili su uništeni i degradirani upravo zbog razvoja kapitalizma i pojave racionalističke znanosti.

Zapadna filozofija na sličan je način obezvrjeđivala žena. Oni su omalovažavali prirodu, tijelo i negirali sve materijalno. Žene su ondje smatrane nerazumnim, iracionalnim, nestabilnim, nepredvidivim i kompulzivnim bićima. Ovakve metode klevetanja i demonizacije žena kroz posramljivanje, podređivanje i objektiviziranje preživjele su stoljećima u svijetu.

³⁴ Feldman: str. 135

³⁵ Feldman: str. 136

³⁶ Feldman: str. 137

³⁷ Feldman: str. 137

³⁸ Feldman: str. 140

³⁹ Feldman: str. 140

Čak su i filozofi, znanstvenici, psihoanalitičari i mnogi drugi podržavali ovakvu definiciju i omalovažavanje žena. Patrijarhalno društvo je oduvijek ponižavalo, posramljivalo i optuživalo žene.

No, kako primjećuje Toril Moi u knjizi *Seksualna/tekstualna politika*:

Ni današnje društvo nije pošteđeno ideje da bi se žena, koja živi samoodređeni, slobodan i neovisan život, koja se organizira i solidarizira s ostalim ženama, koja raspravlja, viče, proturječi, odlučuje o svome tijelu, odlučuje o svojoj ljubavi i seksualnosti ili se na bilo koji drugi način suprotstavlja seksističkim normama, trebala sramiti.⁴⁰

Način i opseg se mijenja ovisno o kulturološkoj i društvenoj stvarnosti, ali dovoljno je navesti par primjera gdje su žene viđene kao "čast" i "ponos" svoje obitelji. Što žena nosi na sebi ili s kime provodi vrijeme, koga voli ili ako voli, za koga se udaje ili ne udaje i mnogi ostali groteskni standardi određuju njezinu reputaciju u društvu. Nju se prosuđuje - a to je ono što suvremeno društvo radi - na temelju odjeće koju nosi, na temelju njezina tijela, načina na koji hoda, na koji se smije ili pleše, ali ponajviše na temelju njezinih odluka o svom seksualnom životu. To nije samo zbog činjenice da suvremeno društvo ima iskrivljen odnos prema seksualnosti općenito, kojeg sve više oblikuju izopačenost i demonstriranje moći, a posebice kada se radi o ženskoj seksualnosti. Njezin seksualni život određuje njezinu takozvanu "čistoću" i čim se ona odmakne od društvenih normi, označena je kao nečista. Ovakvo patrijarhalno društvo datira još od davnih mitologija. Društvo i danas ima sliku žene kao ekstremno ambivalentnog i nepredvidivog bića. S jedne strane, ona predstavlja simbol plodnosti, čistoće, uzemljenosti i materinske ljubavi, i društveno može biti prihvaćena samo s ovim atributima. S druge strane, čim se žena počinje suprotstavljati, otkriva se druga strana medalje, i ona će biti označena kao nedisciplinirana, "histerična", zlobna, nečista i dijabolična, koju treba disciplinirati i podrediti. „Između tih „polova feminiteta“ kao da ne postoji siva zona i kroz stvaranje "svetica-kurva" dihotomije psihološki i emotivni pritisak na žene se još više pojačava.“⁴¹ Posramljivanje, sramoćenje i optuživanje su sredstvo kojim se koristi seksističko društvo u svakom dijelu života.

⁴⁰ Moi, T. (2007.) *Seksualna/tekstualna politika*; Biblioteka Sintagma, Zagreb; str. 156

⁴¹ <https://enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=47023> (Zadnje gledano 30.8.2020)

„Osjećaji sramote i krivnje trebali bi slomiti ženski duh, podrediti njezin kolektivan otpor i oslabiti njezino samopouzdanje.“⁴²

Svi će ti postupci obezvrjeđivanja žene dovesti do pojave političkog pokreta koji je poznat pod nazivom feminizam. Feminizam je društveni pokret i svjetonazor koji se zalaže za unaprjeđenje položaja žena uklanjanjem spolne dominacije i diskriminacije [seksizma] i promicanjem rodne jednakosti u svim područjima života.⁴³ Feminizam je započeo svoj put s namjerom da omogući ženama jednake mogućnosti u obrazovanju, politici i zaposlenosti (što na primjer nije bila mogućnost kod ženskih članova obitelji Stipančić). Carole Pateman u svojoj knjizi *Ženski nered: feminizam, demokracija i politička teorija* naglašava kako su „novija feministička istraživanja otkrila da su spolna razlika i podređenost žena ključne za izgradnju moderne političke teorije.“⁴⁴ Galić u svome članku objašnjava kako je i naše suvremeno društvo kao i sve ostale povijesne civilizacije, patrijarhalno. Ona smatra da je svaki pristup moći unutar društva, kao što su vojska, industrija, tehnologija, sveučilišta, znanost, politički uredi, financije, potpuno ili uglavnom u muškim rukama. Patrijarhalno društvo ima moć nad ženama, ali i nad mlađim muškarcima. Nadalje, objašnjava kako „patrijarhat kao društvena institucija pokazuje velike varijetete u povijesti i lokalitetima s obzirom na različitost civilizacija, kultura, religija, društvenih klasa i slično.“⁴⁵ Međutim, valja naglasiti da su rodni odnosi moći u patrijarhalnom sistemu prisutni u ideološkim, sociološkim, klasnim, psihološkim dimenzijama te u mitologiji, religiji, ekonomiji i obrazovanju. Ideološka i biološka dimenzija postiže se kroz socijalizaciju muškog i ženskog roda „na temelju patrijarhalne politike temperamenta, uloga i statusa.“⁴⁶ Smatra se da je patrijarhatu prethodio drugi društveni oblik kojeg neki nazivaju matrijarhatom gdje je primarno načelo bilo fertilnost ili životnost. Društvo je još od davnina slavilo rodni identitet kao nešto što je ohrabralo mlade muškarce da razviju agresivne impulse. Upravo je zbog toga kultura počela vjerovati da „posjedovanje muških indikatora karakterizira agresivne impulse i čak ih vulgarno slavi.“⁴⁷ Galić u svome članku spominje i Kate Millet, američku feminističku spisateljicu, koja smatra da patrijarhalnost previše ističe

⁴² <https://enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=47023> (Zadnje gledano 30.8.2020)

⁴³ Hrvatska enciklopedija: Dostupno na: <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=19203>

⁴⁴ Pateman, C. (1998.) *Ženski nered: demokracija, feminizam i politička teorija*, Zagreb, Ženska infoteka; str. 201

⁴⁵ Galić: str. 230

⁴⁶ Galić: str. 230

⁴⁷ Galić: str. 231

biološke razlike između muškarca i žena. Također, ona progovara da su žene stavljene u težak položaj u borbi nad muškom nadmoći te da je odnos moći veoma bitan jer se tu najbolje uočava dominacije jedne skupine nad drugom, u ovom slučaju je to moć muškaraca nad ženama.

Moril Toi autorica je knjige *Seksualna/tekstualna politika* koja sadrži imena autorica koje progovaraju o zabrinutosti žena i njihovog iskustva u književnoj tradiciji koja baštini muškarce kao jedine uzorke kreativnosti. Sanda M. Gilbert i Susan Gubar autorice su knjige *The Madwomen in the Attic (Luđakinja u potkrovlju)* i najvažnije spisateljice u 19. stoljeću. Te autorice komentirajući englesku književnost 19. stoljeća, a dosta se toga može primijeniti i na hrvatsku književnost u istome razdoblju, polaze od problema kreativnosti:

koja je definirana kao muška iz čega slijedi da su dominantne književne predodžbe ženstvenosti također muške fantazije. Ženama je uskraćeno pravo na kreiranje vlastitih predodžbi ženskosti, te se umjesto toga moraju podvrgnuti nametnutim patrijarhalnim standardima.⁴⁸

Jednako tako, Gilbert i Gubar na predvidljiv način pokazuju kako se u 19. st. 'vječno ženstveno' zamišljalo kao vizija anđeoske ljepote i ljupkosti:

od Danteove Beatrice preko Goethove Gretchen i Makarie do 'kućnog anđela' Conventryja Potmorea, idealna je žena pasivno, poslušno te prije svega nesebično stvorenje.⁴⁹

Te pojave detaljno objašnjava i Galić koja govoreći o sociološkoj dimenziji patrijarhata naglašava kako je ključno to što je muškarac autoritet u obitelji, a ispod njega nalaze se žena i njihova djeca. Obitelj je važna kako bi se patrijarhat održao. Kršćansko učenje nameće da je otac „glava obitelji“, a žena kao glava domaćinstva često je određena kao nepoželjna. U ovakvoj dimenziji otac je roditelj i vlasnik ostalih članova obitelji. „U strogom patrijarhatu krvno srodstvo priznato je samo kroz vezu s muškom linijom.“⁵⁰ Današnje patrijarhalne obitelji imaju izmijenjenu mušku prevlast i moć zbog

⁴⁸ Moi: str. 86

⁴⁹ Moi: 86-87

⁵⁰ Galić: str. 230

građanskih prava žena. „Osobiti doprinos obitelji u patrijarhatu“, ističe Galić, „je socijalizacija mladih u patrijarhalnu ideologiju, koja propisuje stavove prema kategorijama uloga i statusa.“⁵¹ Ekonomske i obrazovne dimenzije nalažu da žene u tradicionalnom patrijarhalnom društvu nisu imale nikakva ekonomska primanja. One čak nisu mogle posjedovati ni zaraditi svoja vlastita prava. Moderni patrijarhat je malo drugačiji. Žene su imale pravo na rad izvan kuće, ali su njihovi primanja bila samo dio prosječnog dohotka u kojem su uživali muškarci u zapadnim patrijarhatima. Poslovi žena u modernom patrijarhatu nisu imali ugled ili mogućnost promocije. Kada bi se vratile kući, nisu bile pošteđene kućanskih poslova niti brige oko djece kod kuće. Dakle, radile su dva ili više posla, od kojih je samo jedan plaćen. Što se tiče obrazovanja, „tradicionalni patrijarhat dopuštao je minimalnu pismenost za žene, dok je više obrazovanje za njih donedavno bilo zatvoreno.“⁵² Tome u prilog ide činjenica da sveučilište u Oxfordu nije dodjeljivalo obrazovne diplome pod istim uvjetima ženama kao i muškarcima sve do 1920. godine. Patrijarhalno društvo još je od davnina „koristilo silu kao legalno sredstvo svoga sustava.“⁵³ Premlaćivanje žena, u takvome sustavu, bila je poticaj za proizvodnju crnoga humora na račun žena. Postavlja se pitanje zašto žene nisu prijavljivale takve monstruoze činove. Odgovor koji slijedi nije nimalo začuđujući. Naime, pravne procedure i postupci bili su složeni, nije bilo mogućnosti udaljavanja od nasilnika kada se vrati iz zatvora, stoga žene odustaju od pokretanja kaznenih procesa. Ovakvi segmenti patrijarhata dovode do značajnih posljedica na psihologiju muškog i ženskog roda. Galić ističe interiorizaciju patrijarhalne ideologije kao „glavni rezultat takvih posljedica, pri čemu su status, temperament, uloge i vrijednosni sustavi od odlučujućeg značenja za svaki rod.“⁵⁴ Patrijarhalni brak i obitelj sa svojim podjelama obiteljskih uloga u kući i podjelom rada, imaju veliku ulogu u jačanju patrijarhalne moći. Na taj je način muškarcu sve dozvoljeno i on postaje superiorniji u odnosu na ženu. Galić ističe da je „velika količina krivnje u patrijarhatu općenito smještena u žensku spolnost, za koju su skrojene i dvostruki kulturni standardi.“⁵⁵

⁵¹ Galić, str. 230

⁵² Galić, str. 231

⁵³ Galić, str. 232

⁵⁴ Galić, str. 234

⁵⁵ Galić, str. 234

Dalje objašnjava i kako se:

muška seksualna sloboda smatra mačističkom karakteristikom, tj. netko je tim više 'muškarac' što je više promiskuitetan dok je ženi uskraćena biološka kontrola nad njezinim tijelom kroz kult djevičanstva, dvostrukog standarda, propisa protiv pobačaja i slično.⁵⁶

Sve su to teme koje se pokazuju bitnima za analizu patrijarhalnih odnosa u Novakovu romanu.

⁵⁶ Galić: str. 234

5. PRIKAZ ČLANOVA PATRIJARHALNE OBITELJI STIPANČIĆ

5.1. Ante Stipančić – prikaz oca i muža u patrijarhalnoj obitelji

Glavnu riječ u obitelji Stipančić vodi Ante Stipančić. On je pripadnik patricijskog sloja Senja i otac je dvoje djece, kćeri Lucije i sina Jurja. Kad je imao dvadeset i osam godina, postao je natporučnikom, no nije bio zadovoljan tim poslom te se odriče te službe i vraća se u Senj. Ondje upoznaje šesnaestogodišnju Valpurgu i ženi se njome u četrdesetoj godini života. Ante čitavog svog života nastoji biti dominantan, kako u obitelji, tako i u poslu. Sam sebe smatra izuzetno sposobnim čovjekom, no već iz pisma njegovog sina koje on šalje prijatelju, saznajemo da je Ante ustvari propao čovjek kako staleški i politički, tako i moralno:

Moj tata nije bio, čini mi se, od najčistijih karaktera. Htio je pošto-poto plivati na površini, a neprestano je tonuo. Htio je biti i izvan kuće ono što je bio u kući: prvi autoritet u svemu i svačemu, ali nije išlo. A nije išlo zato što je u isti čas tražio uporište na raznim stranama - jer vlastitog nije imao.⁵⁷

Nadalje, Stipančić je bio izrazito nemoralan čovjek koji se uvijek držao uzvišeno, ne želeći priznati kako nije plemićke krvi. Također, njegova je uloga u romanu dvojaka. S jedne ga strane promatramo kao krutoga, patrijarhalnoga, ponosnoga i konzervativnoga oca i supruga. Dok s druge strane on svoju fikciju simboličkog oca preslikava na cijelu jednu patricijsku zajednicu kroz koju utječe na ostale članove svoje obitelji. Naime, prema Duriću, „[Antin] obiteljski autoritet postaje kompenzacija za nedostignutim društvenim autoritetom.“⁵⁸ Ulogu kakvu ima u vlastitoj obitelji, unatoč svim nastojanjima, Ante Stipančić ne uspijeva postići u društvu. Antin okrutan odnos prema ženi i kćeri razjašnjava njegov pravi karakter. Ti se odnosi ne zasnivaju na ljubavi i poštovanju već na podčinjavanju i Antinim interesima koji su suprotni interesima njegove djece i supruge. S jedne strane je Valpurga kojoj oduzima osnovnu ljudsku slobodu, ali i pravo na majčinsku ljubav i emotivnu bliskost sa svojom djecom, a s druge strane je Lucija koja je čitavog života živjela potpuno izolirana od očeve ljubavi: „A što želi od mene? Ja živim zaboravljena i neugledna kao služavka, a ne

⁵⁷ Novak, Vjenceslav: *Posljednji Stipančići: povijest jedne patricijske obitelji*, Zagreb 1994., Mosta

⁵⁸ Durić, D. (2011.) „Autoritet i obitelj u romanu *Posljednji Stipančići*“ Vjenceslava Novaka// *Kroatologija*, 1,2: 24

onako kako bi se patricijskoj kćeri pristojalo. To je po očevoj volji, pa što želiš da mu budem bolja?“⁵⁹

Autoritarnu situaciju primjećujemo čak i u odnosu sina prema ocu kada Juraj odlazi na školovanje u Beč. Tako Nemeć karakterizira Antu kao „ponosnog i autoritativnog zastupnika patricijskih principa i despotskog tipa ponašanja, a koji na kraju postaje umorni, poniženi i moralno iskompromitirani starac.“⁶⁰ Stipančiću je oduvijek bio važan ugled iako nije bio plemićke krvi, već sin krčmara. On je lik koji se nalazi u okvirima između javnog, privatnog i obiteljskog života. O njegovoj autoritativnosti najbolje progovara Nemeć koji kaže da je Ante „centralna ličnost obitelji, autoritativni otac u patrijarhalnoj obitelji koji poput božanstva upravlja sudbinom i voljom te određuje smjer kretanja svih članova obitelji, a posebice ženskih.“⁶¹ Ante se prema ženi i kćeri ponaša kao prema komadima namještaja te određuje svaki njihov korak. Kao jedinu svijetlu točku svoje obitelji Ante vidi sina Jurja. Naime, Antina prošlost uvelike se podudara s Jurjevom sadašnjicom. I njega je otac slao na školovanje od kojeg nije bilo ništa. Upravo zbog toga što u svojoj mladosti nije ostvario što je htio, svoje je ambicije projektirao na svoga sina Jurja. Ante se divi sinu dok s druge strane ignorira kćer. Time se prikazuje kruti roditeljski autoritet, tiranski karakter, konzervativnost i patrijarhalnost prema ženskim članovima obitelji. Kada sin ne uspije završiti fakultet koji mu je otac namijenio, Ante biva duboko razočaran: „Ti si mi ispraznio ruke, da nisi - moj bi se glas bio čuo u Požunu, i ja bih bio otvorio tebi put do najodličnijih mjesta. Sad radi što hoćeš i kako znaš; ubij se, ja sam beščutan...“⁶²

Carole Pateman u djelu *Ženski nered: demokracija, feminizam i politička teorija* govori o problemu pretpostavke „da je ženino prirodno mjesto privatno, mjesto supruge i majke u kući.“⁶³ Osobito pritom naglašava:

Očev autoritet u obitelji nije slučajni autoritet koji će se kasnije nadopunjavati društvenim autoritetima, već se njegov autoritet zasniva na strukturi autoriteta

⁵⁹ Novak: str. 35

⁶⁰ Nemeć: str. 231

⁶¹ Nemeć: str. 231

⁶² Novak: str. 38

⁶³ Pateman: str. 204

cijeloga društva. Otac je prema djetetu predstavnik prvog autoriteta u društvu u kojem će se dijete kretati cijeloga svoga života.⁶⁴

To je objašnjenje važno jer nam omogućava da uz stalnu autoritarnost kojom je zastrašivao svoju obitelj, u djelu uočimo i kako se ustoličio autoritet Stipančića kao oca, ali i kako se njegovo propadanje u društvu odrazilo na obiteljski život. Kada Juraj odlazi na školovanje u Beč Antin autoritet polako opada, a i Lucija mu se počinje opirati. Pred kraj života Ante konačno biva roditelj Luciji. Bio je to jedini trenutak bliskosti njega i Lucije. S druge strane, njegova je bolest i duboko simboličkoga karaktera. Kako uviđa Durić: „Nemoralan, tvrdoglav, sebičan i previše autoritativan Ante tone u bolest koja ga sve više nagrizava tijekom romana.“⁶⁵ Toril Moi u svojoj *Seksualnoj i tekstualnoj politici* spominje patrijarhat kao:

sveobuhvatnu kategoriju muške dominacije, strukturu različitih elemenata društvenog totaliteta, od bioloških do kulturnih. Nekad su žene pripadale samo obitelji, a društvo je dugo vremena bilo svijet bez žena. Onog trenutka kad su počele masovno ulaziti u društvo nastala je važna prekretnica. Javlja se pitanje treba li društvo ostati poprište borbe za opstanak ili postati zajednicom ljudi.⁶⁶

Ova je definicija patrijarhata veoma važna u ovome kontekstu jer predstavlja patrijarhalnu ideologiju koja smatra da je muškarac razumniji, realniji i odgovorniji od žene i upravo se zbog toga ženama onemogućuje izlazak u vanjski svijet.

⁶⁴ Pateman: str. 204

⁶⁵ Durić (2011.): str. 24

⁶⁶ Moi: str. 126

5.2. Valpurga Stipančić – prikaz žene i majke u patrijarhalnoj obitelji

Valpurga Stipančić je idealizirani tip majke koji bi sve učinio za svoju djecu. Ona svoju djecu i obitelj stavlja na prvo mjesto i prihvaća pasivnost koju joj je dodijelio autoritarni suprug. Ona je tip pokorne, podložene žene koja se cijeli život pokorava životnim načelima svoga supruga, čak i onda kad ga više nema:

Dobročudna od prirode, a odgojena u roditeljskoj kući odgojem koji je gušio u ženskoj djeci svaku samostalnost, podvrgla se vrlo lako njegovoj volji i bila u sebi uvjereni da ne može pripadati nego samo njemu, da je svijet svake žene optočen ovako samo mužem koji ju je usrećio otevši je djevojaštvu...njezina sloboda ugasnula malo-pomalo posve, i ona bila u njegovoj kući - slobodna ropkinja.⁶⁷

Njezin suprug nameće joj nemogućnost brige za sina te ona to teško podnosi. „Sustavno zatiranje Valpurgine volje i osobnosti“, kako zapaža V. Jurdana, „oblikovalo je njezinu fatalističku i pasivnu životnu filozofiju te ju pretvorilo u tip obespravljenе žene, mučenice koja se ne usuđuje usprotiviti ni autoritarnom mužu ni životnim nedaćama.“⁶⁸ Cijeloga je života bezuvjetno voljela svoga muža i svoju djecu:

Kad dođoše djeca, bude njezin svijet još tješnji, tek joj se srce prepunilo materinjom ljubavi. Tako je ostala krasna i dobra žena i mati a da nije nikada osjetila one ljubavi koja je most k materinskoj sreći. Slast ljubavi kojom je ljubila svoju djecu, čuvaše je kasnije pred onime što bi lako moglo srušiti nimbus u kojem se pred njezinim očima kretao njezin muž.⁶⁹

Međutim, živjela je u zabludi da je najveći uspjeh žene biti supruga i pripadati muškarcu koji će njome upravljati. Iako je bila zapostavljena od strane supruga „za Valpurgu nije bilo čovjeka koji je mogao biti umniji, iskusniji i bolji od njenoga muža.“⁷⁰ Čitav je svoj život podredila suprugom koji je njezinu naivnost olako iskorištavao. O takvom iskorištavanju žena govori i Moril Toi u svojoj knjizi gdje definira pojam rodne politike

⁶⁷ Novak: str. 25

⁶⁸ Jurdana, V. (2002.) *Lik Lucije Stipančić u svjetlu problematike pobačaja*; dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/71318>; str. 270 (zadnje gledano 30.8.2020.)

⁶⁹ Novak: str. 28

⁷⁰ Novak: str. 28

kao „proces pomoću kojeg vladajući spol [u ovome slučaju Ante Stipančić] nastoji zadržati i proširiti svoju moć nad podređenim spolom [u ovome slučaju nad Valpurgom Stipančić].“⁷¹ Također, za Valpurgu, kako smatra Dejan Durić, možemo reći da je „projekcija onog što u viktorijanskom razdoblju engleske književnosti nazivamo kućnim anđelom, pasivna supruga i majka čije su želje usmjerene k rađanju i odgoju djece te služenje muškarcu.“⁷² O Valpurginom pokoravanju suprugu govori i Vjekoslava Jurdana koja ističe „kako je Valpurga u obitelji Stipančić bila u boljem položaju od drugih sluškinja samo zato jer je imala djecu s njim.“⁷³ Za sve ostale stvari, tijekom cijelog romana, ponaša se kao jedna od njegovih sluškinja. Valpurga je prepuštena dvama autoritetima. Jedan predstavlja vanjski autoritet u liku supruga kojem se prepustila bez ikakvih prigovora, a drugi autoritet je njezin unutarnji koji je nametnut samim odgojem i osjećajem dužnosti. Valpurga je žena koja je i odviše cijelu sebe dala u obitelj. To potvrđuje i Frommova definicija majčinske ljubavi koju Branka Galić spominje u svome članku *Moć i rod*:

Majčinska je ljubav onaj najteži oblik ljubavi, ali upravo zbog te teškoće žena može istinski voljeti svoju djecu i svoga muža. Žena koja nije sposobna voljeti u tom smislu može biti nježna majka dok je dijete malo, ali kada dijete odraste ta ljubav slabi.⁷⁴

Valpurga je ,dakle, majka koja je svoju djecu voljela iznimno i bezuvjetno. Nažalost, ona takvu ljubav nije nikada osjetila, takva joj ljubav nikad nije bila uzvraćena:

Tako je ostala krasna i dobra žena i mati a da nije nikada osjetila one ljubavi koja je most k materinskoj sreći. Slast ljubavi kojom je ljubila svoju djecu, čuvaše je kasnije pred onime što bi lako moglo srušiti nimbus u kojem se pred njezinim očima kretao njezin muž.⁷⁵

Njezina uloga u obitelji bila je ta da Luciju uči ženskim stvarima i položajem žena u društvu dok se za Jurjevo obrazovanje i odgoj pobrinuo otac. Ante nije dopuštao Valpurgi da se brine za sina jer bi time Juraj mogao nositi neke određene ženske

⁷¹ Moi: str. 46

⁷² Durić (2011.): str. 38

⁷³ Jurdana: str. 271

⁷⁴ Galić: str. 230

⁷⁵ Novak: str. 29

osobine i postati previše emocionalan. Juraj je morao izrasti u snažnog muškarca koji će biti racionalan i čvrst. Valpurga i Juraj nemaju bliski odnos upravo zbog toga jer joj Ante brani čak i najmanji iskaz ljubavi prema sinu. Ne smije ga ni grliti ni ljubiti: „Jednom - jedva mu je bilo šest godina - poljubila ga je pred Veronikom, a mali se otresao na nju otrvši rukom lice: - Ta šta me ližeš! - Valpurga se smijala tome govoreći: - Eto, sav otac - ali Veronika je vidjela da su joj došle na oči suze...“⁷⁶

Valpurga nikada nije imala mogućnost obrazovanja, odrastala je u domu u kojemu su žene bile potpuno obespravljene, u njima se gušio svaki oblik samostalnosti. Svakodnevno se podređivala volji i željama svojega supruga koji je njezinu naivnost iskorištavao, ona je njemu bila 'slobodna ropkinja'. Već na samom početku djela, Novak navodi okolnosti pod kojima su Valpurga i Ante odlučili stupiti u brak:

Mlada Valpurga nije polazila za Antu iz ljubavi, a nije joj on bio ni odvratn. Imovina njezinog oca bila je već propala, no u naručaj Antin dovelo ju je njezino nepoznavanje svijeta. Zapet, gotovo na istočnjačku strogi ondašnji odgoj ženske djece držao ju je sve do to doba daleko od svijeta, i sva je prilika da uopće nije razumjela Antinih očiju što se požudno za njezinom mladošću otimale.⁷⁷

U spomenutom članku Galić objašnjava kako je „uloga majke u patrijarhalnoj obitelji ključni element funkcioniranja te obitelji.“⁷⁸ Muškarac pokušava prisvojiti duhovna bogatstva majke i na taj način ona, u patrijarhalnoj obitelji, postaje sluškinja muškarca i sluškinja vlasti. Majka u patrijarhalnoj obitelji traži uzor u Majci Božjoj koja predstavlja nagon i ljubav. Ljubav je snažan osjećaj koji majka pruža svojoj djeci i svome partneru, a kada govorimo o nagonu tada se misli o majčinskom instinktu gdje ona ima moć da predvidi opasnost i tada ima jak nagon da ga zaštiti. O simbolu majke govori i Dona Wilshire u svojem članku. Naime, spomenuta autorica naglašava kako „osobnost majke nadjačava arhetip majke, odnosno simbol nesvjesnog.“⁷⁹ Kod muškaraca se taj simbol nesvjesnog percipira kao neprijateljski jer majka je ta koja nesvjesno dominira u obitelji zbog jake veze između majke i djece, odnosno majke i sinova. Zato

⁷⁶ Novak: str. 27

⁷⁷ Novak: str. 27

⁷⁸ Galić: str. 232

⁷⁹ Wilshire: str. 99

patrijarhalnom sistemu ne odgovara njihova emocionalna povezanost. Majka posjeduje veliku moć, a društvo to zna i onda to iskorištava u svrhu manipuliranja mase. Žena koja je neovisna o muškarcu nepoznanica je u patrijarhalnom društvu. Patrijarhalno društvo smatra da žena mora biti submisivna, pasivna, slaba i inferiorna u odnosu na muškarca. Ako se žena na bilo koji način suprotstavi mužu tada temelj obitelji propada. Upravo je Valpurga bila takav tip žene kakvo patrijarhalno društvo zagovara. Umrula je na Veliki petak kao simboličan dan Isusove muke i smrti.

5.3. Lucija Stipančić – prikaz kćeri i sestre u patrijarhalnoj obitelji

„Lucija je“, zaključuje Nemeć, „najprodubljeniji i najsloženiji lik čitave hrvatske književnosti 19. stoljeća.“⁸⁰ Okarakterizirana je detaljno i psihološki i etički:

Djevojka naoko mnogo mlađa od svoje dobi; njezini bijeli, fini, gotovo prozirni ten slabašnog lica s ozbiljnim tamnosmeđim očima sjeća na petnaestogodišnje ili šesnaestogodišnje djevojčice što je jučer ostavilo zatvor kakvog starog ženskog instituta. Pod jasno ocrtanim obrvama i bujnom tamnom kosom nalik je to bijelo i nježno lice s dugačkim, fino sadjelanom nosom i jasnocrvenim usnicama na starinske portrete mladih aristokratkinja, a ne zaostaje joj za takvim portretom ni vrlo tanahan pas visokoga struka, ni malene, jedva zamjetljive djevičanske grudi kao u četrnaestogodišnjega djevojčeta.⁸¹

Takvi opisi ljepote, senzibilnosti i mladenačke životnosti u potpunoj su suprotnosti naspram njezina obiteljskog života i ambijentu obiteljskog doma. Kod Lucije se može uočiti kontrast između sna mladosti i zbilje života koji je okrutan i beščutan. Lucija Stipančić je od rođenja zatvorena u kući. Žrtva je patrijarhalnog oca koji je zapostavlja i onemogućava joj igru s gradskom djecom. Kako primjećuje Jurdana, „ona je dijete kojem nije omogućeno da odrasta kroz igru već odrasta u velikoj opasnosti.“⁸²

Lucija je bila vrlo živahna djevojčica, te je Valpurga poradi toga pretrpjela mnogo prigovora od Stipančića koji je uopće za Luciju malo mario i samo jedno u

⁸⁰ Nemeć: str. 231

⁸¹ Novak: str. 38

⁸² Jurdana: str. 270

pogledu njezinog odgoja odrješito zahtijevao: da ne smije na ulicu gdje bi došla u dodir s gradskom dječurlijom.⁸³

Njezina je pokornost i poslušnost prema ocu isforsirana. A o njegovome odgoju misli sve najgore. Naime, smatra da je drži u kući kao u samostanu. Njezin je položaj u obitelji bio sličan majčinom. Otac se prema njoj odnosio kao prema komadu namještaja. Također, otac joj ne dopušta ni izlazak u šetnje. Kada je imala šesnaest godina prvi je put išla na ples:

Luciji je iza tog prvoga plesa bilo kao i svim djevojkama njezine dobe koje se nađu prvi put u vrtlogu sjajnih toaleta, same mladosti pune života u okviru sjajno nakićene i rasvijetljene dvorane. Bilo joj je kroz nekoliko slijedećih dana kao da je proživjela prekrasni vilinski san, a njezina joj pamet opetovala neprestano one slatke riječi što su joj ih laskavo i s nekom zamamnom tajanstvenom nejasnošću govorili muškarci....njezina se duša vraćala nezasićenom nasladom k toj noći, opetovala u potankostima sve kretnje, poglede i riječi sjajnoga društva. Ta noć dala je za mjesec dana neiscrpivoga gradiva razgovoru među njom i majkom.⁸⁴

Svo ostalo vrijeme društvo joj čine majka i sluškinje. U takvome okruženju, razvila je vrlo prisan odnos s majkom koju voli i poštuje, ali ne želi biti pasivna kao Valpurga i prihvaćati sve što joj se nametne. O njezinom suprotstavljanju ocu govori i Nemeč: „Ona se buni protiv svega na što je pristajala Valpurga te se tako ujedno suprotstavlja i tradicionalnom poimanju ženskosti.“⁸⁵ Međutim, očeva je volja ipak sputava čitavog života, a obrazovanje nije stekla jer navodno nije bilo novaca. Lucija je s jedne strane bila mirna, dobra i samozatajna djevojka, ali s druge strane, poput svake druge mlade djevojke, puna mladenačkog duha koji nije dolazio do izražaja zbog očeve autoritativnosti. Otac joj nije bio naklonjen i često bi je omalovažavao. Njihov odnos bio je sve samo ne odnos oca i kćeri. Pred kraj romana Lucija uviđa da joj je ipak žao oca koji umire te mu se smiluje:

Vidjela je pred sobom čovjeka kojemu je posljednje vrijeme hotimice ogorčavala život s nasladom osvete – vidjela ga nemoćna ležati nauznak, otegnuta tamna

⁸³ Novak: str. 49

⁸⁴ Novak: str. 49

⁸⁵ Nemeč: str. 232

lica, očiju uprtih ukočeno i prestrašeno u strop, otvorenih usta s kratkim, brzim disanjem i bolesnim stenjanjem pri svakom dahu.⁸⁶

Novak je Luciji dao požrtvovnu majku koja je bila čista suprotnost njezinu ocu. Valpurga je željela kćeri osigurati ono što ni ona sama nije imala. Lucija se majci povjeravala u svakome trenutku, ali Valpurga je od nje krila mnoge tajne iako je mislila da tako čini samo najbolje za svoju kćer. Nemeć govori o Luciji i Valpurgi kao o:

subjektivisticama koje nemaju formalnog obrazovanja često odrastaju bez očeve zaštite jer su ih očevi zapuštali, ili su imale roditelje koji su gušili njihovu radoznalost ili ih kažnjavali zbog previše pitanja [što je bio slučaj s Lucijom]. Potječu iz nestabilnih obitelji, u kojima nema potpore i težnje uspjehu.⁸⁷

Kada obitelj počinje propadati, kćer i majka ostaju potpuno same. Kako je cijeloga života bila omalovažavana i bez ikakvih prava Lucija je tražila neki pouzdani autoritet uz koji bi se mogla vezati. Njezin otac to nije bio te je stoga tražila idealiziranu sliku muškarca koju je pronašla u Alfredu, barem je tako mislila. Prema Nemeću, Alfred bi bio onaj autoritet koji bi upravljao Lucijom nakon oca. Lucija biva u zabludi da će se uz Alfreda osloboditi očeva autoriteta. Njezina težnja ka slobodi i samostalnosti bila je toliko jaka da se sve činilo mogućim i ostvarivim. Alfred za nju predstavlja sredstvo bijega kojim će se osloboditi oćevog maltretiranja i zanemarivanja: „Kad je proćitala pismo, nasmiješi mu se i pritisne onda na nj svoje suhe usne“⁸⁸ Međutim, i Alfred je, kao i ostali muškarci u njezinoj obitelji, iznevjeri zato što je nikad nije ni volio već je cijelo vrijeme glumio zaljubljenost, iskoristio je i otišao: „Ležala je kao mrtva, slomljena kao ljiljan kojemu je oluja pretrgnula struk...“⁸⁹ Alfred je muškarac koji živi od trenutka do trenutka, Luciju je vrlo lako pridobio jer je bio lak na rijećima i veliki šarmer. U svakom događaju tražio je svoju korist, bez obzira na moralna načela i ćast. Možemo reći da je bio sličan Jurju s kojim Lucija nije imala nikakav odnos. Često je ponavljala da ona nema ni brata ni oca. Bila je svjesna da se braća i oćevi tako ne ponašaju prema ženskim ćlanovima obitelji: „Ja nemam oca, a ni brata. Da vidite druge kako ih braća miluju, a one se braćom ponose. Kad je pitao za me moj brat? Je li ikada dao

⁸⁶ Novak: str. 146

⁸⁷ Nemeć: str. 232

⁸⁸ Novak: str. 145

⁸⁹ Novak: str. 130

povoda te bih osjetila s radošću da imam brata?“⁹⁰ Ante Jurja nije odgajao da bi imao prisne odnose sa sestrom i majkom. Njegov je odgoj pretvorio Jurja u emocionalno hladnu i ravnodušnu osobu. Upravo iz tog razloga Lucija i Juraj nikad nisu bili u mogućnosti uspostaviti odnos kakav priliči bratu i sestri. No, prisni odnosi među članovima obitelji nikada nisu ni postojali. Čak se ni u djetinjstvu nisu zajedno igrali, a sve to zbog tiranije oca koji nije dopuštao Jurju da razvije bilo kakvu emociju. U jednom pismu prijatelju Mukiju iznosi: „Ipak mi se čini da bi mi bilo draže kad bih ja mogao ljubiti svoju majku i sestru; od takove ljubavi ima čovjek, ako ništa više, a ono barem toliko koliko imaju od svoje vjere oni koji vjeruju.“⁹¹ Ovdje vidimo da Juraj ipak žali što nikad nije mogao uspostaviti bolje odnose s majkom i sestrom. „Takvo ponašanje“, zapaža Jurdana, „kakvo je Lucija doživjela od strane brata i Alfreda vjerojatno bi izazvalo osudu ondašnjeg društva, ali time Lucijin problem ne bi bio riješen jer nije bilo društvenih mehanizama koji bi štitili ženu u takvim sličnim situacijama.“⁹² Umrula je od tuberkuloze:

U maloj tamnoj sobici planu naglo svjetlost. Svi se uzbude: kada se pokazalo iza oblaka sunce i uprlo punim sjajem u prozor sobice, digao se Lucijin duh u slobodu... - Hodite - dozivala je Gertruda u hodniku žene - brzo je pogledajte: jeste li već kada vidjeli ovakvog mrtvaca! Bila je lijepa za života, ali pogledajte je sada: kao da se smije, kao da će progovoriti...⁹³

⁹⁰ Novak: str. 121

⁹¹ Novak: str. 120

⁹² Jurdana: str. 273

⁹³ Novak: str. 118

5.4. Juraj Stipančić – prikaz sina i brata u patrijarhalnoj obitelji

Juraj Stipančić bio je prvo dijete u obitelji Stipančić, a k tome još muško. Očeva ljubav prema njemu je neizmjerena, on ulaže u njega mnogo novca i truda, ali mnogo i očekuje. Otac je nastojao oblikovati Jurja na način na koji je njegov otac htio oblikovati njega. Dejan Durić u svome članku *Autoritet i obitelj u romanu Posljednji Stipančići* spominje Fromma koji daje definiciju oca u patrijarhalnoj obitelji: „Takav otac može poslužiti kao uzor koji je odgovoran za djetetov moralni i intelektualni razvitak, ali mnogo češće on je primjer eksploatorstva, iracionalnosti i nemoralna.“⁹⁴ Nadalje, takav model oca nastoji oblikovati sina prema vlastitoj volji preko kojeg bi nadomjestio vlastite neuspjehe i poticao ga da postigne ono što on sam u svojoj mladosti nije postigao. U romanu je Novak zapostavio karakterizaciju lika Jurja. Jedina osobina koju je Novak naglasio bila je nadarenost mladoga Jurja:

U petoj godini znao je Juraj čitati i pisati, u šestoj godini razumio se već u čitanje geografske karte, znao naizust sve evropske države sa glavnim im gradovima i brojem stanovnika, znao imena gora, rijeka i tako dalje. U osmoj godini podučavao ga je uz oca školskim predmetima pater Bonaventura...Matematika je Jurju osobito išla u glavu, a učio je lako i jezike. U desetoj godini govorio je pored materinskoga jezika i talijanski i prevađao s latinskoga...S navršenom šesnaestom godinom položio je Juraj zaključni ispit s odličnim uspjehom, a dva mjeseca iza toga poslao ga otac u Beč da u tamošnjem sveučilištu sluša pravo.⁹⁵

Njegov je karakter najviše podređen odnosom sa svojim ocem. Durić ističe kako je „u patrijarhalnom građanskom staležu obitelj središnja jedinica u kojoj na mjestu poistovjećivanja stoji otac.“⁹⁶ Tako je u patrijarhalnoj obitelji sin vlasništvo svoga oca. Otac odlučuje o sinovom obrazovanju i sudbini općenito. O tome hoće li sin biti uspješan ili ne te hoće li naslijediti svoga oca, odlučuje isključivo otac. Autoritativni otac zahtjeva poslušnost, pokoravanje te odanost. Međutim, Juraj u potpunosti negira očev autoritet. On je izrastao u potpuno drugu osobu od onoga u što je njegov otac htio da izraste. Jedan od primjera u kojem Juraj negira očev autoritet vidljiv je iz pisama što ih je Juraj slao svome prijatelju Mukiju gdje govori da na svog oca gleda kao na

⁹⁴ Durić (2011.): str. 32

⁹⁵ Novak: str. 98

⁹⁶ Durić (2011.): str. 36

„suhoparnoga, dosadnoga i neumoljivoga pedagoga koji je knjigu života pročitao samo iz sebe i iz tiskanih djela.“⁹⁷ S druge strane Ante je vjerovao Jurju i bio uvjeren u genijalnost svoga sina: „Ako se meni što dogodi, prodaj i krevet ispod sebe da dovrši nauke. Od toga ćeš dječaka doživjeti više nego možeš i pomisliti.“⁹⁸

Međutim, kako su godine prolazile, Juraj nije polagao ispite već je u Senju bio na lošem glasu. Kako Durić prema Horkheimeru navodi, „sin je u patrijarhalnim obiteljima o ocu mogao misliti što god je htio, ali da bi oca zadovoljio i izbjegao bilo kakve konflikte s njim, morao je neumorno raditi.“⁹⁹ Kako bi sin osjetio njegovu moć i uspjeh, otac je uvijek težio da u takvom odnosu bude u pravu. Nakon nekog vremena počelo se nagađati da Juraj s nekom propalom djevojkom svira po krčmama i radi kao konobar. Kada je otac umro, Juraj se vratio kući da od majke uzme novca:

Bilo ga je dosta teško poznati. Mjesto sitnog, slabašnog i blijedog dječaka, kakav je pred deset godina pošao u Beč, stajao je pred njom čovjek crvena nabuhla lica, suznih i izbuljenih očiju pod naočalima, čupave kratke brade i brka.¹⁰⁰

Ono što je važno reći za Jurja bile su psihološke promjene koje su se dogodile dok je izbivao iz Senja. Juraj se pretvorio u bezobzirnog, sebičnog, egoističnog i emocionalno hladnog čovjeka. On je postao osoba koja nije voljela sebe, a zatim ni druge. Zbog toga i nije imao bliski odnos s majkom i sestrom. Vrhunac lošeg ponašanja bio je kada je htio ubiti majku jer mu ona nije htjela dati novac. Nakon što je majka popustila i prodala kuću da bi mu udovoljila njemu nije bilo nimalo žao što otkida od njenih i sestrih usta. Za njega se može reći da je nesretna osoba koja se neprestano brine kako da od života ugrabi što više zadovoljstva. Trebao je biti sin i brat, a postao je žrtva Antina autoriteta koji je od njega zahtijevao ostvarenje ciljeva koje on nije mogao ili nije htio ostvariti. Često bi tražio novac od oca koristeći razne izgovore:

Dužnost mi je javiti vam, da sam svoje nauke dovršio bacivši knjige u kut, jer moj preljubezni otac nije našao svoga sina vrijednim, da ga tih par mjeseci uzdrži na sveučilištu. Pred tri dana započeo sam novu karijeru, s kojom će se

⁹⁷ Novak: str. 170

⁹⁸ Novak: str. 170

⁹⁹ Durić (2011.): str. 35

¹⁰⁰ Novak: str. 171

morati njegovo plemenito očinsko srce sprijateljiti – ja sam primljen u službu kavanarskih konobara. ¹⁰¹

U Jurjevom ponašanju jasno je vidljivo da je autoritativni odgoj koji je nad njim vršio njegov otac, otišao u potpuno krivom smjeru. Njegova sebičnost dolazi u prvi plan kada ostavlja majku i sestru na rubu propasti. Takva osoba nije spremna voljeti nikog osim samoga sebe te čitavog života procjenjuje i preispituje svaku osobu od koje bi imao imalo koristi.

¹⁰¹ Novak: str. 117

6. PATRIJARHALNA OBITELJ STIPANČIĆ

Obitelj Stipančić primjer je obitelji koja se suočava s problemom modernizacije urbanih sredina. Oni predstavljaju patricijsku obitelj koja je odgojena u konzervativnom duhu i zbog toga ne mogu pratiti korak s novim vremenima. Njihova je kuća bila bogato uređena, ali ono što su skrivali u unutrašnjosti rijetko bi tko mogao uvidjeti. Uloge u obitelji Stipančić podijeljene su na samome početku. Muškarci su ti koji upravljaju ženama, barem je tako mislio Ante Stipančić koji je stalno ponavljao da muškarac mora biti društveno i ekonomski snažan kako bi imao što veći autoritet u obitelji. Upravo je zbog toga Ante Stipančić osigurao sebi i sinu Jurju višu poziciju u kući, dok su supruga i kćerka njima podređene. Primjer u kojem vidimo Antino oduševljenje rođenjem sina bilo je prilikom njegova krštenja kada su trajale dvomjesečne pripreme u društvu s najvišim krugovima plemstva i bogataša senjskoga kraja. Lucija je čak do svoje šeste godine jela u kuhinji sa poslugom. Razlog tome bilo je Antino uvjerenje da su žene po prirodi nebitne i podređene. Valpurga je također odgajana u patrijarhalnoj obitelji te se stoga ne odupire Antinom autoritetu i tiraniji. Njezina nesamostalnost, podvrgavanje muževim zahtjevima, slijepo izvršavanje zapovijedi i neuplitanje u muške poslove dovest će je do pozicije submisivne žene. O podređenosti ženskih likova u obitelji govori i činjenica da je Luciji bila zabranjena igra s gradskom djecom, a Valpurgi bilo kakav prisniji odnos sa sinom. Kako je Juraj zanemarivao očev autoritet, tako je Ante počeo polako propadati. Ante je htio Jurju osigurati samo najbolje te je tražio ujedinjenje s Mađarima kako bi sinu zapečatio dobru budućnost. Međutim, vremenom, Ante obolijeva što od političkog neuspjeha, što od materijalnih problema. Slom doživljava kada pročita Jurjevo pismo u kojem mu ovaj javlja da je napustio nauku te prešao u konobare. Sada će ga ta vidljiva granica, koju je napravio u odgoju Juraja i Lucije, koštati života. Patrijarhalni sistem onoga vremena prihvaćao je samo snažnoga, hrabroga i stabilnoga muškarca. „Da bi se Juraj kao takav izgradio ne smije biti podvrgnut majčinim izljevima emocija.“¹⁰² „U takvom društvu“, govori Nemeč, „muški identitet doživljava hendikep, uskraćuje mu se empatija i osjećajnost.“¹⁰³ Povrh svega toga muškarcima su tuga i plač strogo zabranjeni. Juraj je svojim rođenjem dobio pravo na socijalizaciju, pravo na obrazovanje i pravo na imovinu. Od Lucije se nije očekivalo ništa drugo nego da bude dobra žena i domaćica koja će u svakome trenutku razumjeti

¹⁰² Nemeč: str.225

¹⁰³ Nemeč: str.230

svoga muža i time mu ugoditi. Nakon Antine smrti i odlaska Jurja u Mađarsku, Valpurga i Lucija bivaju prepuštene same sebi. Ubrzo Lucija umire od tuberkuloze, a nedugo zatim umire i Valpurga, simbolično na Veliki petak. „Ogrnuta u bijele plahte kao prosjakinja simbolizira „konačan kraj staroga patrijarhata te daje nagovještaj novog vremena.“¹⁰⁴

¹⁰⁴ Nemeč: str.230

7. ZAKLJUČAK

U ovome radu obrađuje se Novakovo djelo *Posljednji Stipančići*. Na samome početku rada donosi se monografski prikaz autora Vjenceslava Novaka, a zatim slijedi kratak prikaz romana *Posljednji Stipančići*. Cilj je ovoga rada bio detaljno razraditi pojam patrijarhat te prikazati njegove glavne karakteristike na primjeru obitelji Stipančić.

Ono što možemo zaključiti je to da je Ante Stipančić glavni uzrok raspada svoje obitelji. Svoju je obitelj doveo do raspada zbog svojega autoritarnog i patrijarhalnog stava. Njegovo konzervativno poimanje da su žene samo domaćice, vjerne supruge te bića drugog reda, dovelo je do narušavanja života dviju žena u njegovoj obitelji. Iako postoje višestruki razlozi propasti obitelji Stipančić, od društvenih gdje Ante gleda samo na osobnu korist, ekonomskih jer nitko od članova obitelji ne radi već samo troše ono što su naslijedili, etičkih zbog Antine prevrtljivosti, pokvarenosti, sebičnosti pa sve do kulturnih razloga koji se odnose na odgoj i obrazovanje, Ante Stipančić zasigurno je glavni razlog raspada. Ostali članovi obitelji podređeni su njemu i njegovom autoritativnom ponašanju. Uz pomoć patrijarhalnog i autoritativnog odgoja uspio je uništiti budućnost svoje djece. Cijeli je svoj život posvetio tome da svoju obitelj predstavi kao aristokratsku i najperspektivniju, no u tome naumu nije uspio. Štoviše, postigao je upravo suprotan efekt. S obzirom na to da u svojoj mladosti nije uspio ostvariti svoje ambicije, on te iste projicira na svoga sina Jurja koje on nije mogao ili nije htio ostvariti. Njegova pretjerana briga oko sina Jurja dovodi do zanemarivanja kćeri Lucije kojoj nije omogućio ni pravo na obrazovanje. Upravo se zbog toga Lucija osjećala poniženom u obitelji i počinje propadati u bolesti, a duševno joj se stanje pogoršava kad ju izda još jedan muškarac za kojeg je mislila da će je osloboditi očeva autoriteta, Alfred. „Svaki od članova obitelji Stipančić krivac je za njezinu propast, ali i svaki od tih članova predstavlja po jedan problem koji je doveo do propasti patricija“, kako zaključuje Nemeč.¹⁰⁵ Ukratko, Novak je ovim romanom uspio stopiti individualnu perspektivu sa sudbinom kolektiva. Društvo tako biva u sukobu sa pojedincem jer je društvo to koje pojedincu ograničava njegova osnovna prava te oblikovanje njegova karaktera. Ženske je likove prikazao kao najveće žrtve svih društvenih, ekonomskih i političkih promjena. Takve promjene, zaključujemo, najviše utječu na njihovu sudbinu, ali im se one najmanje mogu oduprijeti.

¹⁰⁵ Nemeč: str. 231

8. SAŽETAK

Tema ovoga rada patrijarhalni su odnosi u romanu *Posljednji Stipančići* Vjenceslava Novaka. Polazeći od različitih definicija patrijaralnoga društvenoga sustava te oslanjajući se ponajviše na feministička tumačenja patrijarhata, ali i kroatističku literaturu o samome tome književnome djelu, rad analizira problematiku patrijaralnog sistema u obitelji Stipančić kroz odnos oca prema sinu i kćeri, te odnos majke i kćeri odnosno sina. Isto se tako problematizira i odnos kćeri i sina prema njihovim roditeljima.

Ključne riječi: patrijarhalni odnosi, obitelj Stipančić, Vjenceslav Novak, otac, majka, sin, kći

SUMMARY

The topic of this thesis is patriarchal relations in the novel *Posljednji Stipančići* by Vjenceslav Novak. Starting from different definitions of the patriarchal social system and relying mostly on feminist interpretations of patriarchy, but also Croatian literature on the literary work, the final thesis analyzes the problems of the patriarchal system in the Stipančić family through the father-son-daughter relationship, and the mother-daughter relationship. The relationship between daughters and sons towards their parents is also problematic.

Keywords: patriarchal relations, Stipančić family, Vjenceslav Novak, father, mother, son, daughter

9. LITERATURA

KNJIGE:

1. Bradshaw, John (1994.) Creating Love: The Next Great Stage of Growth, Paperback; January 1
2. Feldman, Stanislav (2012.) Sudbina Evinih kćeri: ženska povijest patrijarhata, Zagreb: ArtTresor naklada
3. Moi, Toril (2007.) Seksualna/ tekstualna politika; Biblioteka Sintagma, Zagreb
4. Nemeć, Krešimir (1995.) Povijest hrvatskog romana od početaka do kraja 19. stoljeća, Zagreb: Znanje
5. Novak, Vjenceslav (1994.) Posljednji Stipančići: povijest jedne patricijske obitelji, Zagreb, Mosta
6. Pateman, Carole (1998.) Ženski nered: demokracija, feminizam i politička teorija, Zagreb, Ženska infoteka
7. Šicel, Miroslav (2005.) Povijest hrvatske književnosti 19.stoljeća, Knjiga 3, naklada Ljevak

ČLANCI:

8. Babić, Dragomir (1983./84.): Podgorska dimenzija Vjenceslava Novaka // Senjski zbornik 10/11, 239-246 str.
9. Durić, Dejan (2011.) Autoritet i obitelj u romanu „Posljednji Stipančići“ Vjenceslava Novaka // Kroatologija, 1,2: 19-41 str.
10. Galić, Branka (2002.): Moć i rod; dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/25905>
11. Jurdana, Vjekoslava (2002.): Lik Lucije Stipančić u svjetlu problematike pobačaja; dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/71318>
12. Wilshire, Dona (1999.): Uporaba mita, slike i ženskog tijela u novom sagledavanju znanja: Treća; Časopis Centra za ženske studije, br.2/vol.1

IZVORI:

13. Hrvatska enciklopedija, Leksikografski zavod Miroslav Krleža; dostupno na:
<https://enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=47023> (zadnje gledano 30.8.2020.)
<https://enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=19203>
<https://enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=44224>
14. <https://www.lektire.hr/posljednji-stipancici> (zadnje gledano 30.8.2020.)

